

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.19](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.19)

УДК 338

Ю. М. Сафонов,
д. е. н., професор, заступник директора,
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»,
професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0000-0001-5623-1965

СУЧАСНА ПАРАДИГМА СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Yu. Safonov
Doctor of Economic Science, Professor,
Deputy Director of Scientific Institute of Education Content Modernization,
Professor of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

MODERN PARADIGM OF SERVICE ECONOMY IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

Стаття присвячена визначенню сучасної парадигми сервісної економіки в умовах діджиталізації. Досліджені основні підходи до вивчення сутності сервісної економіки. Розглянуто основні теорії та концепції, що були важливим внеском в розвиток економічної теорії сервісної економіки. Проаналізовано основні тенденції сучасної економіки. Визначені основні ознаки цифровізації суспільства. Перераховано одних зі світових лідерів у сфері цифровізації. Встановлено, що сучасна сервісна економіка є складною адаптивною системою, що постійно змінюється, яка значно відрізняється від моделі, що аналізується в межах неокласичної парадигми. Проаналізовано рівень впливу цифровізації на сучасний бізнес. Доведено важливість об'єктивних змін, що відбуваються в сучасному світі. Зроблено висновки, що цифровізація є процесом, який змінює спосіб ведення бізнесу відповідно до ринкової кон'юнктури.

The article is devoted to the definition of the modern paradigm of service economy in the conditions of digitalization. The main approaches to studying the essence of service economy are investigated. It is determined that during the transition of society to the post-industrial phase there is a significant development of the service sector. The main theories and concepts that were an important contribution to the development of economic theory of service economy are considered. The main trends of the modern economy are analyzed. It is established that the modern service economy is a complex adaptive system that is constantly changing, which is significantly different from the model analyzed within the neoclassical paradigm. The main features of digitalization of society are identified. Listed are some of the world leaders in the field of digitalization. The leaders are Finland, Sweden, the Netherlands and Denmark, which received the highest rankings in the index of the digital economy and society. It is established that the modern service economy is a complex adaptive system that is constantly changing, which is significantly different from the model analyzed within the neoclassical paradigm. The level of influence of digitalization on modern

business is analyzed. Experts explain the peculiarities of the business response to the digital transformation as follows: key sectors of the economy, which provide more than a third of budget revenues, are not leaders in the direction of digitalization; In economies where more than two-thirds of a country's GDP is provided by state-owned companies, IT strategies depend more on regulators than on business performance. The importance of objective changes taking place in the modern world is proved. These changes affect not only the quantitative proportions in the structure of national production in most countries, but also its qualitative characteristics. It is concluded that digitalization is a process that changes the way of doing business in accordance with market conditions. The modern paradigm of the service economy is determined by the conditions of functioning of modern society.

Ключові слова: *сервісна економіка; сфера послуг; діджиталізація; цифрова економіка; глобалізація.*

Key words: *service economy; services; digitalization; digital economy; globalization.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економік країн світу характеризується процесами глобалізації та діджиталізації в контексті їх системного взаємозв'язку. Також останніми роками у переважній більшості держав світу спостерігається тенденція щодо скорочення частки матеріального виробництва у ВВП й зростання частки сфери послуг в економіці, а також збільшення кількості зайнятих у цій сфері, що свідчить про те, що перехід від індустріального способу виробництва до постіндустріального є неминучим. Теорія сервісної економіки є особливою частиною економічної теорії, що намагається знайти відповіді на більшість питань, що піднімає прикладна економіка сфери послуг. Проблематику зміни парадигми економіки в сучасному світі намагаються дослідити багато вчених-економістів, чиї ґрунтовні дослідження сфери послуг намагаються дати відповіді на більшість запитань, які виникають в процесі сервісної діяльності, та вирішити проблеми, які піднімаються прикладною економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем розвитку і функціонування сфер послуг зробили В.Базилевич, А.Чухно, Н.Гражевська, А.Маслов, В.Сізоненко, Р.Джадд, Т.Хілл, Дж.Боуен, Р.Сільвестро та ін. Вивченню сутності змін, що здійснюються в новітньому суспільстві та сервісної концепції присвячені праці Е.Тоффлера, Д.Белла, В.Іноземцева, Ю.Кузнецова, В.Маслова, А.Фатенок-Ткачук, О.Третьяка, О.Яковенко та ін.

Розвиток нематеріального сектору економіки більшості країн світу ставить питання щодо вивчення змін у процесах взаємодії економічних суб'єктів на ринку послуг в умовах діджиталізації.

Завдання дослідження є визначення сучасної парадигми сервісної економіки в умовах діджиталізації.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових публікаціях новий суспільний устрій отримав такі назви, як «інформаційне суспільство», «суспільство третьої хвилі», «постекономічне суспільство», «нова економіка», «постіндустріальне суспільство», «інформаційна епоха», «індустрія 4.0», «цифрова економіка», «цифрове суспільство», «сервісна економіка» тощо.

Відповідно до теорії Тоффлера Е. існує три типи суспільства, які він описує, використовуючи поняття хвилі, яким характеризує зміни суспільного устрою. Перша хвиля відповідає традиційному аграрному суспільству, друга — передбачає домінування індустріального способу виробництва, а третя — постіндустріального, в якому переважну частку у створенні національного продукту в економіці займає сектор послуг [9, с. 32—33].

Важливим внеском в розвиток економічної теорії сервісної економіки є концепція постіндустріального суспільства Д.Белла, який виділяє три етапи в розвитку суспільства — доіндустріалізм, індустріалізм і постіндустріалізм. В якості методологічного базису дослідження розвитку суспільно-історичного процесу вченим пропонується використання концептуальної схеми, в якій постіндустріальна економіка ототожнюється з економікою послуг, тобто сервісною економікою. Д. Белл зазначає, що значний сектор послуг існує в будь-якому суспільстві. На думку Д. Белла, основною концепцією постіндустріального суспільства є зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектора послуг і інформації [2, с. 675]. Таким чином, він підкреслює здійснення не тільки структурних змін в економіці взагалі, але й якісних, що відбуваються в сфері послуг із розвитком суспільства.

Причому рівень розвитку сфери послуг є ознакою, що характеризує ступінь розвиненості суспільства. На сьогодні країна не може вважатися розвинутою, якщо в її сфері послуг створюється менше 65% ВВП. У США на сферу послуг припадає нині близько 80% робочих місць, у тому числі у цій сфері зайнято понад 85% усіх кадрів вищої кваліфікації, і 78% ВВП. У ній зосереджено 40% основних виробничих фондів. [3].

Ці об'єктивні зміни, що відбуваються в сучасному світі, відбиваються не тільки на кількісних пропорціях в структурі національного виробництва більшості країн світу, але і на якісних його

характеристиках. Змінюється не тільки загальна кількість наданих послуг, але й їхня якість [3]. Т.Стоунер зазначає, зрушення до сервісного сектору в постіндустріальній економіці вивело на перше місце послуги, пов'язані із знанням, — ділові та професійні послуги [8, с. 399].

Аналіз тенденцій сучасної економіки свідчить про те, що при переході суспільства до постіндустріальної фази відбувається значний розвиток сфери послуг, в якій створюється значна за своїми обсягами додана вартість, що характеризує остаточне формування сервісної економіки. Слід зазначити, що розвиток сервісної економіки у більшості країн світу характеризує становлення нового, постіндустріального соціуму. В сучасних обставинах технологічного розвитку тенденції в сфері послуг визначають перспективи країни щодо її економічної незалежності та конкурентоспроможності на світових ринках, оскільки саме цей сектор економіки на сьогодні динамічно розвивається й має значні перспективи на майбутнє. Тому будь-якій країні для створення потенціалу забезпечення довгострокового економічного успіху необхідно сконцентрувати зусилля на створенні умов щодо всебічного розширення третинного сектора економіки [5].

Цієї ж думки дотримується й інший дослідник проблем новітньої економіки М. Кастельс, який стверджує, що економічна діяльність зміщується від виробництва товарів до надання послуг. За скороченням сільськогосподарської зайнятості відбувається незворотне скорочення робочих місць в промисловому виробництві на користь робочих місць в сфері послуг, які, в кінцевому рахунку, повинні сформувати переважну частку зайнятості. Чим більш розвиненою є економіка, тим більше зайнятість й виробництво повинні бути зосереджені в сфері послуг [7, с. 201], що підкреслює остаточне становлення сервісної економіки в сучасному світі.

Як зазначає Т. Стоунер, зрушення до сервісного сектору в постіндустріальній економіці вивело на перше місце послуги, пов'язані із знанням, — ділові та професійні послуги [8, с. 399]. Аналіз сучасних тенденцій підтверджує, що саме розвиток знань сприяв тому, що головною характеристикою та рушієм суспільного розвитку останніми роками є діджиталізація, тобто становлення цифрового середовища суспільних відносин. У світі проходить масштабна цифровізація всіх галузей економіки. Однак не всі галузі однаково включені в процес цифрової трансформації. Згідно з аналізом BGG (Boston Consulting Group), у впровадженні цифрових технологій на перших місцях такі сектори, як B2C, роздрібна торгівля, страхування, банківське обслуговування, медіа та телекомунікації [1], що свідчить про значне впровадження цифрових технологій в сервісній економіці, за рахунок чого сучасна сервісна економіка є складною адаптивною системою, що постійно змінюється, яка значно відрізняється від моделі, що аналізується в межах неокласичної парадигми.

Цифровізація у Європі визначається окремим документом, так званою діджитал-аджендою. За останніми даними, всі країни ЄС покращили свої цифрові показники. Фінляндія, Швеція, Нідерланди і Данія набрали найвищі рейтинги в DESI 2019 – індексі цифрової економіки та суспільства – і є одними зі світових лідерів у сфері цифровізації. Справжньою «цифровою» країною є Естонія. Майже головним елементом цифрової системи, що об'єднує державу та громадян, є цифрова карта, завдяки якій кожен естонець отримує з ноутбука або смартфона доступ до всіх без винятку державних послуг. Державна програма e-Estonia перевела в онлайн-формат голосування, охорону здоров'я, банкінг і навіть міграційну політику, що сприяло економії державних витрат 2% від ВВП [6].

В інформаційному блозі it Week наводиться огляд результатів дослідження під назвою Digital Vortex, яке провів Global Center for Digital Business Transformation [10], бізнес відчуває жорсткий тиск з боку нових цифрових технологій. Так, 85% учасників дослідження оцінюють вплив цифровізації на бізнес як середній, сильний або трансформаційний, і тільки 15% вважають його слабким. Проте, як показують результати Digital Vortex, до цифрової трансформації суб'єкти господарювання ставляться з пересторогою, не вистачає фахових знань та кваліфікаційних вмінь до використання нових можливостей та переваг цифровізації, починаючи з управлінського рівня. Так, в світі в середньому лише 64% топ-менеджерів розглядають питання можливостей цифрової трансформації своїх компаній. В Україні велика частина (62%) топів не звертають увагу на проблеми цифрової трансформації, і тільки 35% реагують так, як більшість топ-менеджерів у світі, тобто залучають їх у сферу поточних інтересів [10].

Особливості реагування бізнесу на цифрову трансформацію експерти пояснюють так: ключові галузі економіки, які забезпечують більше третини бюджетних надходжень, не є лідерами в напрямку цифровізації; в економіках, де більше двох третин ВВП країни забезпечують держкомпанії, ІТ-стратегії більше залежать від регуляторів, ніж від бізнес-показників; Україна, як і раніше, займає позицію тієї, що наздоганяє, щодо країн з розвиненими економіками, що дозволяє їй вичікувати більш зважених кроків у цифровізації; економічна криза не сприяє інвестиціям в інновації.

Висновки. Сучасна парадигма сервісної економіки визначається умовами функціонування сучасного суспільства. Саме економічні, соціальні, демографічні та технологічні тренди цифрової трансформації, які є системоутворюючими умовами впровадження цифрових технологій у бізнес-практику, визначають систему зовнішніх і внутрішніх факторів, що обмежують або прискорюють процеси цифровізації.

Список літератури.

1. Банке Б. Аналітичний звіт BGG. Vlast.kz. URL: <https://vlast.kz/korporation/24539-cidrovizacia-biznesa.html>
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Пер. с англ. М.: Academia, 1999. 956 с.

3. Ведмідь Н. Сервісна концепція: еволюція та пріоритети імплементації. Ефективна економіка 2013. № 6. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2142>
4. Вітренко А.О. Міждисциплінарні аспекти теорії сервісної економіки. Причорноморські економічні студії. Випуск 9-1. 2016. С. 5-12.
5. Свтушенко О.В. Особливості формування сервісної економіки. Економіка та держава 2015. № 3. С. 103-106.
6. Іванченко Н.О., Кудрицька Ж.В., Рекачинська К.В. Бізнес-моделі в умовах цифрових трансформацій. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 31 (70). № 3, 2020. С. 185-190.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
8. Стоунер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. М.: Прогресс, 1986. С. 392-409.
9. Тоффлер Э. Третья волна. М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 1999. 784 с.
10. The Digital Vortex in 2017: It's not a question of "when" / By Professor Michael R. Wade. URL: <https://www.imd.org/dbt/articles/digital-vortex-in-2017>.

References.

1. Banke, B. (2020), "Analytical report BGG", available at: <https://vlast.kz/korporation/24539-cidrovizacia-biznesa.html> (Accessed 05 Dec 2020).
2. Bell, D. (1999), Hriadushchee postyndustrialnoe obshchestvo. Opyt sotsyalnoho prohnozyrovanyia [The coming post-industrial society. Social forecasting experience], Academia, Moscow, Russia.
3. Vedmid, N. (2013), "Service concept: the evolution and implementation priorities", Efektyvna ekonomika, vol. 6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2142> (Accessed 05 Dec 2020).
4. Vitrenko, A.O. (2016), "Interdisciplinary aspects of the theory of service economics", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 9-1, pp. 5-12
5. Yevtushenko, O.V. (2015), "Peculiarities of service economy formation", Ekonomika ta derzhava, vol. 3, pp. 103-106.
6. Ivanchenko, N.O. Kudrytska, Zh.V. and Rekachynska, K.V. (2020), "Business models in the context of digital transformations", Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia, vol. 31 (70), no. 3, pp. 185-190
7. Kastels, M. (2000), Ynformatsyonnaia epokha: ekonomika, obshchestvo y kultura [Information age: economy, society and culture], HU VShE, Moscow, Russia.
8. Stouner, T. (1986), "Information wealth: the profile of the post-industrial economy", Novaia tekhnokratycheskaia volna na Zapade [New technocratic wave in the West], Prohress, Moscow, Russia, pp. 392-409.
9. Toffler, E. (1999), Tretia volna [Third wave], ООО "Fyrma "Yzdatelstvo AST", Moscow, Russia.
10. Wade, M.R. (2017), "The Digital Vortex in 2017: Its not a question of "when", available at: <https://www.imd.org/dbt/articles/digital-vortex-in-2017> (Accessed 05 Dec 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.12.2020 р.